

Важной особенностью подготовки информатики педагогов профессионального обучения является то, что она рассматривается в современных исследованиях как процесс межпредметной интеграции, которая использует многообразие педагогических систем, а это коренным образом изменяет статус межпредметных связей и дидактичные функции во время обучения информатическим дисциплинам.

Ключевые слова: межпредметные связи, информатическая подготовка, модель межпредметных связей, организационно-педагогические условия, обучение информатическим дисциплинам.

BILAN A. M. Theoretical principles of implementation of inter-commercial connections informative preparation for professional pedagoges teaching.

The article deals with the essence, content and peculiarities of the implementation of interdisciplinary connections and the professionally-oriented technology of teaching, which takes into account the possibilities of implementing interdisciplinary connections in the teaching of informatics disciplines. Also, the project of the theoretical model is presented and the organizational and pedagogical conditions of successful implementation of interdisciplinary connections in the teaching of informatics disciplines are highlighted. Difficult and dynamic character of modern pedagogical activity, use in her of the newest information technologies and technique, dependence of motion and result (results) of pedagogical actions on maintenance and quality of professional preparation is predetermined objective requirement in the improvement of professional preparation of teachers of professional studies.

The important feature of preparation of informatics of teachers of professional studies is that she is examined in modern researches as a process of intersubject integration which uses the variety of the pedagogical systems, and it radically changes status of intersubject connections and didactics functions during the studies of disciplines of informatics.

Keywords: interdisciplinary connections, computer science preparation, interpersonal relations model, organizational and pedagogical conditions, training of informatics disciplines.

УДК 378.011.3-051:81'243]:373.3

Божок О. С., Сурмач О. Я.

**ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВЖИВАННЯ ПОНЯТЬ
У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ
(на прикладі поняття багатство)**

Статтю присвячено аналізу номінативного поля концепту багатство в українській мові, виявленню та опису мовних засобів, які його характеризують. Основне завдання когнітивної лінгвістики – моделювання концепту як мисленнєвої одиниці за даними мови, реконструкція когнітивної свідомості, дослідження макроструктури концепту, яка складається з образної, інформаційної та інтерпретаційної частин. Інформаційний зміст багатьох концептів близький до змісту словникової дефініції ключового слова концепту. Саме тому актуальне дослідження номінативного поля концепту. На матеріалі україномовних лексикографічних джерел також було проаналізовано синонімічний ряд із різними номінаціями на позначення багатства, який є показником семантико-когнітивної розгалуженості концепту.

Ключові слова: *концепт, номінативне поле, когнітивна лінгвістика, словникова дефініція, когнітивні ознаки, мовна свідомість, синонімічний ряд.*

Основне завдання когнітивної лінгвістики – моделювання концепту як мисленнєвої одиниці за даними мови [1, с. 140]. Побудова номінативного поля концепту передбачає встановлення і опис сукупності мовних засобів, які характеризують концепт та окремі його ознаки [1, с. 124]. Мовні одиниці є засобом матеріалізації мовної свідомості. О. О. Леонтьєв та Є. Ф. Тарасов мовну свідомість розглядають як “сукупність образів свідомості, які формуються за допомогою мовних засобів – вільних та стійких словосполучень, речень, текстів і асоціативних полів” [2, с. 26].

Й. А. Стернін вважає, що інтерпретація результатів лінгвістичного опису номінативного поля концепту – важливий і необхідний етап дослідження, тому що він “переводить” мовні дані в когнітивні і дає змогу розпочати моделювання концепту” [3, с. 124].

Установлення сем, на яких ґрунтується значення мовних одиниць, що вербалізують концепт, уможлиблює виявлення їхнього повного набору, що утворює номінативне поле і відображає когнітивні ознаки досліджуваного концепту [1, с. 140].

Отже, **актуальність** нашого дослідження зумовлена необхідністю дослідження номінативного поля концепту **багатство** як одного з базових в українській культурі.

Метою дослідження є комплексна характеристика засобів репрезентації концепту **багатство** в українській мові на матеріалі лексикографічних джерел.

Об’єктом дослідження стали дані словників різного типу.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні характеристики зазначеного концепту.

Концепт **багатство** та лінгвістичний опис його номінативного поля до сьогодні ще не проводився, що зумовлює його **наукову новизну**.

Лінгвокультурна модель концепту **багатство** в українській мові має складну польову структуру. Лексичні одиниці, які становлять ядро концепту в тій чи іншій мові, можна назвати “константами”, тобто лексемами, які стабільні в синхронії та діяхронії [4, с. 30]. Г. Дерфер відзначає, що між ядерними та периферійними базовими шарами немає чітких меж, що зумовлює наявність перехідної лексики між ядерною та периферійною частиною [5, с. 37]. До ядра належать шари з найбільш чуттєво-наочною конкретністю, найяскравіші образи, а найбільш абстрактні семантичні шари становлять периферію концепту. Периферійний статус тієї чи іншої концептуальної ознаки не свідчить про її другорядність чи неважливість у полі концепту, статус ознаки вказує на ступінь її віддаленості від ядра.

У межах когнітивної лінгвістики загальноновизнаний факт, що словникові дефініції лексичної одиниці найповніше представляють результати процесу

концептуалізації будь-якого фрагмента навколишньої дійсності. Перш ніж звернутися до словників, варто зазначити, що той самий концепт може виражатися в мові декількома альтернативними означеннями, найбільш адекватне з яких є назвою концепту або його лексемою-репрезентантом.

Основним засобом вербалізації досліджуваного концепту в українській мові є лексема *багатство*.

Розглянемо словникові дефініції цієї лексеми на матеріалі тлумачних словників, наведені в порівняльній таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Лексема багатство в словниках української мови

	1	2	3	4
	велике майно, цінності, гроші, достаток, розкіш	сукупність матеріальних цінностей, природні багатства	велика кількість, багатоманітність	цінне, важливе, красиве
Тлумачний словник сучасної укр. мови	+	+	+	+
Словник укр. мови у 2-х т.	+	+	+	+
Новий тлумачний словник укр. мови	+	+	+	+
Тлумачний словник суч. укр. мови	+	+	+	+
Словник укр. мови. Т. 1	+	+	+	+

Лексема *багатство* містить чотири семантичні компоненти, що зафіксовані в усій словниковій підбірці. Семема “*велике майно, цінності, гроші, достаток, розкіш*” відзначена в усіх наведених словниках.

Як видно з таблиці, найбільшою кількістю семантичних компонентів лексема *багатство* представлена в “Новому тлумачному словникові української мови”, “Словникові української мови у 2-х томах”, “Тлумачному словникові сучасної української мови”.

Концепт *багатство* в українській мові має два основні семантичні складники: *багатство особисте* і *багатство взагалі*, що відображено в словникових тлумаченнях: *велике майно, достаток, гроші та матеріальні цінності (природні багатства)*.

У “Новому тлумачному словникові української мови” В. Яременка та О. Сліпушко лексема *багатство* представлена такими дефініціями: 1) велике майно, цінності, гроші, скарб, капітал (“*не той чоловік убогий, що багатство стратив, а той, що не дбає ні об чім*” (Марко Вовчок); 2) достаток усього, розкіш (“*жити в багатстві*”); 3) сукупність матеріальних цінностей (про надра землі, тваринний і рослинний світ) (“*ще ж лежать під*

землею багатства” (П. Тичина); 4) велика кількість, багатоманітність (“він захопився блиском та багатством європейської культури” (М. Коцюбинський); 5) про щось дуже цінне, важливе, значне (“найбільше багатство – здоров’я”) [6, с. 54].

Основні значення слова *багатий* збігаються і в “Словникові української мови” [7, с. 78]: 1) той, хто має багатство, володіє великими матеріальними цінностями; заможний; 2) який має багато, у достатку чого-небудь; 3) великий, достатній, повний; 4) розкішний, пишний, дуже гарний; 5) цінний, високоякісний; 6) різноманітний, з великим запасом слів (про мову).

У “Тлумачному словникові сучасної української мови” (за ред. В. С. Калашника) лексема *багатство* має такі значення:

1) велике майно, цінності, гроші, матеріальне забезпечення (капітал, заможність);

2) сукупність матеріальних цінностей (про надра землі, тваринний та рослинний світ);

3) велика кількість чогось у різних формах вияву (багатоманітність);

4) про щось цінне, важливе, значне [8, с. 39].

“Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.” (за ред. Д. Гринчишина) подає такі дефініції лексеми *багатство*: 1) велике майно, цінності, гроші; 2) достаток, розкіш; 3) сукупність матеріальних цінностей; 4) велика кількість, багатоманітність; 5) про щось дуже важливе, цінне, важливе [9, с. 134]. Лексема *багатий* у цьому словникові має такі значення: 1) той, хто має великі матеріальні цінності або володіє ними; 2) забезпечений; 3) розкішний, пишний; 4) цінний, кращий; 5) той, хто переважає когось у чомусь [9, с. 135].

“Словник української мови” (упоряд. Б. Грінченко) наводить такі значення лексеми *багатий*: 1) той, хто володіє багатством (“багатому чорт діти колише, а вбогий і няньки не знайде”); 2) той, хто має багато чогось (“він багатий на воли, шість пар має”); 3) багатий на слово, балакучий (“Настя така багата на слово, що й не мала часу ніколи промовити до бабусі”); 4) багатий, цінний (“як виїхав Ревуха на коні гуляти, перевісив через плече сагайдак багатий”) [10, с. 16].

Майже всі значення слова *багатий*, наведені в словникові Б. Грінченка, окрім “багатий на слово”, можна простежити і в сучасних тлумачних словниках української мови.

Розглянемо, як представлені лексеми *багатство* і *багатий* у словниках синонімів.

“Короткий словник синонімів української мови” (за ред. П. М. Деркача) наводить такий синонімічний ряд:

Багатство – достаток, заможність, добро. *Багатий* – той, хто живе в достатку, заможний, імуцій (про клас), маєтний, багатючий (на гроші), грошовитий [11, с. 62].

“Словник синонімів української мови в 2-х т.” (за ред. А. А. Бурячка та

Г. М. Гнатюк) подає такі синоніми до лексеми *багатство*:

1) велике майно, грошові нагромадження (гроші, маєтність, капітал, мільйони);

2) велика кількість (щедрість, різноманітність, пишність);

3) зовнішня краса, ошатність, оздоблення (розкіш, пишність) [12, с. 15].

У "Практичному словникові синонімів української мови" (уклад. С. Караванський) синонімічний ряд лексеми *багатство* містить такі слова: *достаток, добро, майно, маєтність, скарб, капітал, золото, срібло, золоті гори, золоте дно* [13, с. 19].

Детальніше синонімічний ряд лексеми *багатство* представлений у "Словникові українських синонімів" (уклад. О. С. Вусик): *багатирство, батьківщина, братівщина, добро, добробут, достаток, достатки, майно, надбання, набуток, нерухомість, пишнота, пишність, пожиток, розкіш, спадок, спадщина, статки, статок* [14, с. 13].

"Словник антонімів української мови" (уклад. Л. М. Полюга) для лексеми *багатство* в контексті антонімічної пари "*багатство-бідність*" фіксує такі значення: 1) велике майно, цінності, добро, достаток (наприклад, у словосполученнях: *велике, виняткове, надмірне, незвичайне багатство; багатство людей, країни; багатство збільшується, примножується, зменшується; вирости, жити, перебувати у багатстві*); 2) сукупність чого-небудь у великій кількості, природні матеріальні цінності, достаток (*багатство вугільних запасів, газу, корисних копалин, лісів, нафти, флори, фауни*); 3) велика різноманітність чогось, багатоманітність (*велике, вражаюче, духовне багатство; багатство душі людини, мови, позитивних чи негативних якостей, характеру*) [15, с. 23].

В українській мові синоніми до лексеми "*багатий*" відрізняються один від одного за об'ємом свого значення, а отже, і за своєю сполучуваністю з іншими словами, наприклад: *достаток* – 1) відсутність нужди, матеріальна забезпеченість, заможність, добробут; 2) матеріальні засоби, доходи [16, с. 163]; 3) велика кількість чогось; *добробут* – достаток, гаразд, статки [16, с. 165]; *розкіш*: 1) життєва вигода, пов'язана з комфортом, багатством, пишнотою; багатство, достаток, комфорт, блиск, пишнота; 2) надмірність в обстановці, нарядах, убранні; 3) надмірності в задоволенні матеріальних потреб, пов'язані з марнотратством; 4) коштовні речі, які не є першою необхідністю; 5) насолода, блаженство; 6) багатство природи; 7) краса, пишність, яскравість чого-небудь; 8) про те, що викликає захоплення, є дуже приємним для когось [16, с. 525]; *капітал*: 1) вартість, що дає її власникові додаткову вартість; 2) значна сума грошей; 3) багатство, цінність, надбання [16, с. 229]; *майно*: 1) речі, які комусь належать на правах власності; добро, маєтність, пожитки; 2) устаткування [16, с. 311]; *пожиток*: 1) добрі, сприятливі наслідки від когось-небудь, користь, вигода; 2) те саме, що майно; 3) достатки; 4) пожива, споживок; 5) проживання, мешкання [16, с. 419]; *статок*: 1) матеріальна забезпеченість, відсутність нужди,

достаток, багатство, майно, власність, худоба, товар; 2) матеріальні засоби, доходи; 3) майно, власність; 4) велика кількість чого-небудь [16, с. 647].

Варто зазначити, що не всі з перелічених синонімів лексеми *багатство* відображають сему “високий рівень матеріальної забезпеченості”. Так, лексеми *спадок*, *спадщина*, які мають значення “майно і т. ін., що переходить після смерті його власника до іншої особи, добро, батьківщина; те, що залишилося від попередника”, опосередковано пов’язані з концептом *багатство* [16, с. 364].

Основними значеннями лексеми *багатство* в усіх аналізованих джерелах є такі: “велике майно, матеріальні цінності, гроші, достаток, розкіш”.

Ми виокремили такі когнітивні ознаки концепту *багатство* в українській мові: 1) наявність матеріальних засобів, грошей; 2) наявність майна; 3) володінням цінностями, коштовностями; 4) розкіш, краса, велич; 5) велика кількість та численність.

Аналіз досліджуваного корпусу, що включає матеріали лексикографічних джерел, показав, що концепт *багатство* в українській мові є багатовимірною евристичною категорією, яка відображає універсальні та ідіотнічні стереотипи сприйняття світу. Основними засобами об’єктивації концепту *багатство* є лексеми *гроші*, *майно*, *розкіш*.

Використана література:

1. *Попова З. Д.* Семантико-когнитивний аналіз мови : монографія / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2006. – 226 с.
2. *Леонтьев А. А.* Язык, речь, речевая деятельность / Алексей Алексеевич Леонтьев. – Москва : Просвещение, 1969. – 214 с.
3. *Стернин И. А.* Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2001. – С. 58-65.
4. *Маковский М. М.* Теория лексической аттракции (Опыт функциональной типологии лексико-семантических систем) / Марк Моисеевич Маковский. – Москва : Наука, 1971. – 252 с.
5. *Дерфер Г.* Базисная лексика и алтайская проблема / Г. Дерфер // Вопросы языкознания. – 1981. – № 4. – С. 35-44.
6. Новий тлумачний словник української мови / [укл. В. Яременко, О. Сліпущко]. – Київ : “Аконіт”, 1999. – Т. 1. – 910 с.
7. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. – Київ : “Наукова думка”, 1970. – Т. 1. – 799 с.
8. *Калашник В. С.* Тлумачний словник сучасної української мови : Загальноживана лексика: Близько 60000 слів / В. С. Калашник. – Х. : ФОП Співак Т.К., 2009. – 960 с.
9. *Гринчишин Д.* Словник української мови XVI – першої половини XVII століття / Д. Гринчишин // Випуск 2. Б – Богуславець. Львів, 1994. – 152 с.
10. *Грінченко Б. Д.* Словарь украинского языка. Томъ 1. А-Ж. Репринтне видання / Б. Д. Грінченко. – Київ : “Лексикон”, 1996. – 496 с.
11. *Деркач П. М.* Короткий словник синонімів української мови / П. М. Деркач. – Львів-Краків-Париж, 1993. – 210 с.
12. Словник синонімів української мови : в 2-х томах / [за ред. А. А. Бурячка, Г. М. Гнатюк]. – Київ : Наукова думка, 1999. – Т. 1. – 589 с.
13. *Караванський С.* Практичний словник синонімів української мови. Друге видання. Доповнене й опрацьоване. Близько 17.000 синонімічних рядів / С. Караванський. – Київ : “Українська книга”, 2000. – 480 с.
14. *Вусик О. С.* Словник українських синонімів / О. С. Вусик; за ред. А. М. Поповського]. – Дніпропетровськ : Січ, 2000. – 424 с.

15. *Полюга Л. М.* Словник антонімів / Л. М. Полюга ; [за ред. Л. С. Паламарчука]. – Київ : “Радянська школа”, 1987. – 173 с.
16. *Новий тлумачний словник української мови* / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – Київ : “Аконіт”, 1999. – Т. 1. – 910 с.

References:

1. *Popova Z. D.* Semantiko-kognitivnyy analiz yazyka : monografiya / Z. D. Popova, I. A. Sternin. – Voronezh : Istoki, 2006. – 226 s.
2. *Leontev A. A.* Yazyk, rech, rechevaya deyatelnost / Aleksey Alekseevich Leontev. – M. : Prosveshchenie, 1969. – 214 s.
3. *Sternin I. A.* Metodika issledovaniya struktury kontsepta / I. A. Sternin // Metodologicheskie problemy kognitivnoy lingvistiki. – Voronezh : Izd-vo Voronezh. un-ta, 2001. – S. 58-65.
4. *Makovskiy M. M.* Teoriya leksicheskoy attraksii (Opyt funktsionalnoy tipologii leksiko-semanticheskikh sistem) / Mark Moiseevich Makovskiy. – M. : Nauka, 1971. – 252 s.
5. *Derfer G.* Bazisnaya leksika i altayskaya problema / G. Derfer // Voprosy yazykoznaniiya. – 1981. – № 4. – S. 35-44.
6. *Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy* / [ukl. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – K. : “Akonit”, 1999. – Т. 1. – 910 s.
7. *Slovnyk ukrainskoi movy* / [za red. I. K. Bilodida]. – K. : “Naukova dumka”, 1970. – Т. 1. – 799 s.
8. *Kalashnyk V. S.* Tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : Zahalnovzhyvana leksyka: Blyzko 60000 sliv / V. S. Kalashnyk. – Kh. : FOP Spivak T.K., 2009. – 960 s.
9. *Hrynchyshyn D.* Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII stolittia / D. Hrynchyshyn // Vypusk 2. B – Bohuslavets. Lviv, 1994. – 152 s.
10. *Hrinchenko B. D.* Slovar ukraynskoho yazyka. Tom 1. A-Zh. Repryntne vydannia / B. D. Hrinchenko. – K. : “Leksikon”, 1996. – 496 s.
11. *Derkach P. M.* Korotkyi slovnyk sinonimiv ukrainskoi movy / P. M. Derkach. – Lviv-Krakiv-Paryzh, 1993. – 210 s.
12. *Slovnyk sinonimiv ukrainskoi movy : v 2-kh tomakh* / [za red. A. A. Buriachka, H. M. Hnatiuk]. – K. : Naukova dumka, 1999. – Т. 1. – 589 s.
13. *Karavanskyi S.* Praktychnyi slovnyk sinonimiv ukrainskoi movy. Druhe vydannia. Dopovnene y opratsovane. Blyzko 17.000 sinonimichnykh riadiv / S. Karavanskyi. – K. : “Ukrainska knyha”, 2000. – 480 s.
14. *Vusyk O. S.* Slovnyk ukrainskykh sinonimiv / O. S. Vusyk ; za red. A. M. Popovskoho]. – Dnipropetrovsk : Sich, 2000. – 424 s.
15. *Poliuha L. M.* Slovnyk antonimiv / L. M. Poliuha ; [za red. L. S. Palamarchuka]. – K. : “Radianska shkola”, 1987. – 173 s.
16. *Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy* / [ukl. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – K. : “Akonit”, 1999. – Т. 1. – 910 s.

Божок А. С., Сурмач О. Я. *Лингвометодические аспекты употребления понятий в номинативном поле (на примере понятия богатство в украинском языке).*

Статья посвящена анализу номинативного поля концепта богатство в украинском языке, определению и описанию языковых средств, которые его характеризуют. Основное задание когнитивной лингвистики – моделирование концепта как единицы мышления за данными языка, реконструкция когнитивного сознания, исследование макроструктуры концепта, который состоит из образной, информационной и интерпритационной частей. Информационное наполнение многих концептов близко содержанию словарной дефиниции ключевого слова концепта. Именно поэтому исследование номинативного поля есть актуальным. На материале украинских лексикографических ресурсов также было проанализировано синонимический ряд с различными номинациями на обозначение богатства, который есть показателем семантико-когнитивной разветвлённости концепта.

Ключевые слова: *концепт, номинативное поле, когнитивная лингвистика, словарная дефиниция, когнитивный признак, языковое сознание, ядро, синонимический ряд.*

BOZHOK O. S., SURMACH O. YA. Linguistic and methodological aspects of using the terms in the nominative field (a case study of the word "wealth" in the Ukrainian language).

The article is devoted to the analysis of the nominative field of the concept wealth in the Ukrainian language, defining and describing the linguistic methods that characterize it. The main task of cognitive linguistics is concept structuring as a thinking item according to the language sources, reconstruction of the cognitive consciousness, studying of the concept's macrostructure, that consists of picture, information and interpretation parts. The information part is close to the dictionary meaning of the main word of the concept. That is why the research of the nominative field is important. On the material of Ukrainian lexicographical sources the synonymic row with different naming for describing "wealth" was analysed; that is also the indicator for semantic and cognitive branching of the concept.

Keywords: concept, nominative field, cognitive linguistics, cognitive characteristics, dictionary meaning, linguistic consciousness, synonymic row.

УДК 37.011.3-051:159.922

Борисов В. В., Борисова С. В., Вихор В. Г.

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ САМОРОЗВИТОК УЧИТЕЛЯ ЯК НАЛЕЖНЕ І НЕОБХІДНЕ У ВИКОНАННІ ПРОФЕСІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ

У статті висвітлюється проблема належного і необхідного у виконанні професійного обов'язку вчителя. Для успішної професійної педагогічної діяльності сучасний вчитель має підтримувати належний рівень довіри і реагувати на зовнішні виклики. Готовність учителя до оперативного реагування на виклики сучасності може здатний забезпечити професійно-особистісний саморозвиток учителя. Висвітлюється необхідність професійно-особистісного саморозвитку вчителя і доцільність його усвідомлення особистістю, яка має певну відповідальність за наслідки професійної діяльності.

Значний вплив на професійний обов'язок справляє обов'язок суспільний, який є уніфікованим і універсальним щодо будь-якої діяльності. Зміст професійного обов'язку не є сталою величиною, він може постійно змінюватися. Причини цього явища криються у вимогливості особи до самої себе, соціальному статусі, характері суспільних відносин.

Ключові слова: учитель, професійно-особистісний саморозвиток, професійний обов'язок, освітня діяльність.

Потужні зміни в системі освіти України зумовили тенденцію до зміни парадигми освітнього процесу, необхідність якої теоретично обґрунтовано в державних постановках і документах. Основні положення Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті обумовлюють доцільність створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та професійного саморозвитку кожного громадянина України, здатного до постійного пошуку нестандартних способів вирішення будь-якого виробничого завдання.

Зміни соціокультурного середовища призвели до трансформації парадигми освіти та створення нових вимог до майбутнього спеціаліста.